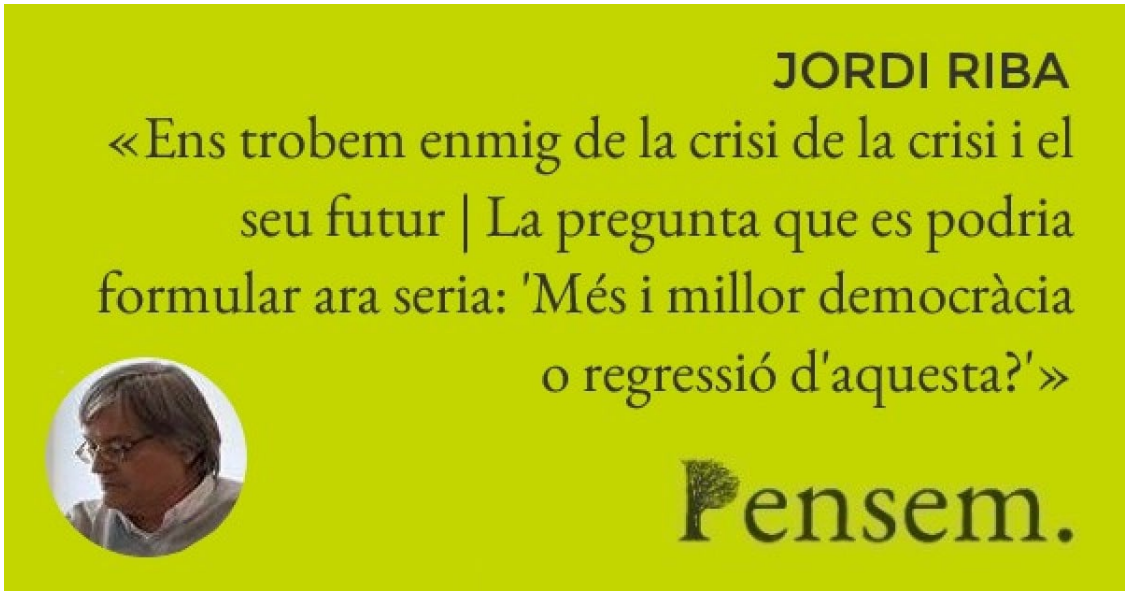
FILOSOFIA | | Actualitzat el 22/05/2020 a les 12:00

Democràcia. Clau d'accés: crisi

Ens trobem enmig de la crisi de la crisi i el seu futur. I la pregunta que es podria formular ara seria: "Més i millor democràcia o regressió d'aquesta?"

Càrrega policial durant una manifestació. | Emili Puig.

"Se oye o lee, a veces, que nuestra democracia está en crisis. Esto es no entender las cosas. Habría que decir más bien: esta democracia, toda democracia es crisis. Es el estado natural en que vive."

Qui així s'expressava al suplement cultural del diari *ABC* de Madrid, el divendres 22 de juny de 1990, era **Francisco Rodríguez Adrados**, l'il·lustre estudiós de la democràcia atenesa, que continuava així:

"Aunque naturalmente el concepto de crisis es gradual: la crisis puede alcanzar unos límites tras los cuales viene la desestabilización, la no-democracia. Así ha pasado algunas veces; pero no parece que esos límites estén ahora a la vista."

Segurament, llavors com ara, l'extralimitació no arribarà en la direcció en la qual sens dubte es referia Rodríguez Adrados, però és cert que **amb l'accentuació de les crisis socials es tendeix a forçar la idea d'una sortida dúctil de la democràcia**. Però, mentre des d'alguns àmbits aquesta sortida s'intueix com imminent, o ja en procés d'imposició de l'anomenada post-democràcia; des d'altres, aquestes crisis es veuen des del seu propi àmbit crític, com anticipatòries del seu desenvolupament.

El que representa la desafecció ciutadana respecte del model de representació, tantes vegades qüestionat, resulta ara model i motor per encaminar el procés democràtic, sempre en formació, cap al seu propi auto-reconeixement i per tant, l'assumpció de les seves característiques pròpies. D'aquesta manera, el que els nous moviments ciutadans representen i representaran en el futur no és només la mostra d'un malestar generalitzat respecte a com la societat s'articula, social, política i econòmicament, sinó **la constatació de la fortalesa que posseeix la democràcia així compresa**.

Els nous moviments ciutadans no són només la mostra d'un malestar generalitzat, sinó la constatació de la fortalesa democràtica.

Foto: Georgina Albreda.

La intenció d'aquest escrit, tal com es pot entendre del títol, és justament d'**associar la democràcia amb la idea de crisi 'permanent'**. Essent aquesta idea de crisi discordant amb aquelles més habituals que argumenten sempre de cara a les mal anomenades 'sortides de la crisi'. Aquesta idea renovada de crisi posseeix efectes múltiples, no només per la repercussions que ella comporta en la vida col·lectiva; sinó, com acabo d'assenyalar, pel fet que la crisi representa un canvi a la manera com aquesta ha estat pensada fins ara.

En una primera aproximació d'aquesta nova forma d'entendre la crisi **es pot afirmar que la civilització ha arribat a la fi d'una dinàmica consistent en crisis reiterades i sortides d'elles; i que ja ens hem instal·lat en un estadi diferent**. Per aquesta raó cal exposar, en primer terme, la singularitat de la crisi actual, de característiques pròpies que la fan diferent de qualsevol altra de les crisis anteriors; tot i conservar, certament, moltes de les característiques d'aquestes. Però, a més, pel fet de tractar-se d'una crisi amb caràcter 'permanent', obliga, no únicament a la seva comprensió, sinó a fer un canvi en la manera de pensar-la i de pensar.

Per fer-ho, comprendre i canviar la manera de pensar, és de gran ajuda l'obra del filòsof francès de finals de segle XIX Jean-Marie Guyau, el qual es va avançar als seus contemporanis a assenyalar que **les crisis, qualsevol d'elles, a partir de llavors, s'havien de llegir en clau de permanents**. És cert també que, d'una manera o d'una altra, la idea de crisi permanent reapareix de manera indefugible en escrits contemporanis. Ho trobem en alguns dels textos de Koselleck; Revault d'Allonnes o Ricoeur; i també en alguns de Wolfgang Straack, Ulrick Beck, Zygmunt Baumann i Alain Touraine.

1. Crisi i modernitat

Cert és que de crisis n'hi ha de molts tipus i les ha hagut sempre. Potser ara vivim en un moment en què el concepte es fa més perceptible pel que no existeix especialitat acadèmica, societat o fins i tot persones que no tingui la seva pròpia definició. La intenció, com he dit, és evidenciar una concepció de la crisi entesa com a 'permanent'. Atès que la idea de crisi que fins ara posseïm, no només ens fa desconeixedors d'aquella (la crisi permanent), sinó que ens impedeix comprendre millor el present i les seves crisis i fer previsió dels efectes que aquestes pot produir en el futur.

Em centraré, doncs, en aquesta concepció, perquè crec que aporta millors elements explicatius del que avui representa la paraula crisi en la nostra societat (la societat occidental, laica, democràtica, tolerant, etc.); i ho faré a través de les escenes, mostrant que **allà on hi ha una 'escena de crisi permanent', hi ha també una demanda d'un 'moment emancipador'**. Ambdós conceptes van units en aquesta explicació.

2. Escenes de la crisi

Més enllà de la inspiració mediàtica proporcionada per la sèrie de televisió «Crisis in Six Scenes» de Woody Allen, utilitzo l'escena seguint l'ús que Jacques Rancière li dóna en els seus escrits. En l'obra de el filòsof francès sempre hi ha hagut la presència d'escenes. En els seus textos, la metàfora escènica ve a suplir la insuficiència o l'ocàs de la conceptualització. És l'encarregada de representar les intrigues que es desenvolupen entre humans en l'esfera del sensible. Segons Rancière, l'escena -la imatge de l'escena, en general- és la forma adequada de donar llum a l'esdeveniment: el fet mateix de la seva visibilitat, el seu caràcter d'imprevisibilitat, les seves maneres de significació i la pròpia significació. Especialment ella manifesta al pensament la particularitat de cada esdeveniment, el seu caràcter propi i la identificació de cada esdeveniment en la història. L'escena permet visibilitzar protagonistes, i conflictes, d'un món de necessitats pràctiques, que implícitament o explícitament són espectadors interessats respecte de tal acció en concret.

En l'obra de Rancière, la imatge de l'escena mostra l'aparició del dissens en el consens, d'allò que era considerat no humà en la humanitat, del que és mancat de forma en les formes, de l'impensable en l'allò pensable; del que fora de lloc en el lloc i de la història en la immobilitat. En l'escena, però, no només trobem elements emancipadors sinó també potents forces oposades a aquests moviments emancipadors, que en cap cas han de ser objecte de desatenció. Per això, el concepte de "moment" forjat per JGA Pocock, al seu llibre *The Machavellian Moment*, publicat el 1975, ha estat utilitzat per molts autors de pensament polític, com és el cas de M. Abensour al seu llibre *La democratie contre l'Etat*, per remarcar la força emancipadora que es manifesta en cada una de les escenes i que ajuda a la comprensió tant de les crisis com de les seves temptatives de superació.

La primera de les escenes que anticipa la crisi permanent és la crisi filosòfica sorgida amb la mort de Hegel el 1831. Aquesta escena mostra la primera gran crisi de la filosofia des de la seva aparició. Una crisi definitiva de la filosofia que anuncia la seva propagació a tots els àmbits, tant teòrics, com pràctics. L'escena que es mostra és la d'una institució acadèmica, especialment l'alemanya, on nombroses veus preconitzen simplement la desaparició de la filosofia, vista la impossibilitat de continuar-la per estar afectada d'una crisi extrema.

La majoria de llavors, i molts després, van ser incapaços de veure allò que es feia patent a ulls d'alguns. Es tractava d'un període, si més no en el qual desapareixen els antics paradigmes i els nous tan sols apunten, però a pas ferm; i on la filosofia es troba sense ubicació, inserida enmig de dubtes, i sense trobar els seus punts de referència que difícilment tornarien a trobar, com a mínim per la via que ho havien fet fins llavors. Aquesta crisi ens ofereix un exemple de com es va produir un canvi en el sentit de la concepció de la crisi en què **es produeix un abandó del sentit pejoratiu que la crisi posseïa fins llavors**, per a adoptar un altre que la relaciona amb la inestabilitat permanent.

Estem, doncs, davant la formulació de la crisi 'permanent' i com es va gestionar la crisi filosòfica en aquell moment. Doncs, enfront de la crisi paralitzadora, per l'absència d'un principi fonamentador, i per això la progressiva dificultat per a la definició dels fonaments, tant de la ciència, com de la moral i de la política, es va posar de manifest que tot i això, i en absència d'aquests principis, la filosofia, i el saber humà en el seu conjunt podia continuar el seu camí.

La segona de les escenes que mostra la crisi 'permanent' és aquella que reuneix en el seu conjunt escenes sobre la quals no cal desenvolupar massa, pel fet ser presents en la quotidianitat. Són les referides a les crisis econòmiques i de la representació, i aquelles que se'n deriven, com són les que toquen a la cura, l'ecologia, la solidaritat. Totes elles profundament arrelades en la crisi social, que per estar relacionades no es poden entendre adequadament si ho fem aïllades les unes de les altres. Per aquesta raó, reunir-les sota el concepte essencial de **crisi de la reproducció social**, tal com fan algun sociòlegs, sembla encertat.

Les votacions de l'1-O, com a constatació que la democràcia insurgent obté resultats. Foto: Juanma Peláez.

Amb aquesta crisi de reproducció social, desenvolupada en el temps i sense albirament de superació, s'arriba a la tercera escena encara en procés de construcció i entroncada amb la segona: **la crisi de la crisi i el seu futur. Més i millor democràcia o regressió d'aquesta?** Seria la pregunta que es pot formular. En aquest sentit, les dinàmiques de crisi operen no només com una finestra d'oportunitat política o un moment d'afirmació i justificació de el poder; sinó que també és important comprendre la forma en què les situacions de crisi estan avui configurades per un conjunt de discursos, dispositius, eines que limiten les situacions, guien les accions i les oportunitats per donar-les-hi sentit.

Cal, per tant, pensar aquesta escena com la de la confrontació entre dos situacions: d'una banda l'estat de d'excepcionalitat produït per la crisi de de reproducció social i l'estat d'emergència democràtic sorgit d'aquest estat de excepcionalitat. Llavors, com en el cas de les escenes de la crisi de reproducció social, serà necessari portar a terme l'anàlisi dels components que aquestes escenes posseeixen pel que fa a la renovació de la política, amb l'aparició dels nous moviments, i les seves formes isegòriques de permanència.

L'aparició d'aquests nous moviments, dotats d'originalitat pel que fa als espais temporals propers, és més complexa que en altres moments històrics. Les seves connexions no solament no han estat les causants del col·lapse de cap d'ells; sinó que, ateses les situacions d'emergència progressiva que vivim cada dia, tendeixen a multiplicar-se, a contribuir amb noves formes de

participació en el camp polític.

Conclusió?
Quina és, en definitiva, l'escena de la crisi post-crisi? Què esperem trobar després de la crisi? Si apel·lem a la primera de les crisis, la crisi filosòfica, hem d'esperar la supervivència d'una crisi de fonamentació, com una de les formes d'expressió de la crisi 'permanent' que tindrà efecte en el conflicte de legitimitat en la democràcia, identificant les diferents etapes, els plans seqüencials o altres mitjans en els quals l'acció política s'allunya progressivament de pertànyer exclusivament a les institucions estàtiques; i l'inici de noves formes d'organització nascudes sense trajectòria de permanència; i amb noves practiques de contrapoders.

Serà, en definitiva, el mateix fenomen de la crisi el qual obrarà com a desllorigador de la situació en la que la democràcia per la seva pròpia naturalesa insurreccional, tal com és apuntat per Miguel Abensour, adquireix una forma latent d'obertura a la possibilitat, ja que no només consolida l'efecte produït, sinó que permet el canvi. Sent aquesta latència pròpia a la democràcia **la que ens permet repensar la noció del que és col·lectiu en direcció a l'obtenció de resultats que ha d'arribar per la via de les individualitats en la seva acció concertada**.

Protesta dels treballadors del Bicing davant l'Ajuntament de Barcelona Foto: Adrià Costa.

Bibliografia

M. Abensour, *La democratie contre l'Etat*, Paris, PUF, 1994 (hi ha traducció a ed. La Catarata, Madrid, 2017).
Z. Baumann, C. Bordoni, *State of Crisis*, Cambridge, Polity press, 2014.
U. Beck, *La société du risque : sur la voie d´une autre modernité*, Paris, Flammarion, 2003.
J-M. Guyau, J-M, *Esquisse d'une morale sans obligation ni sanction*, Paris, colecció Critique de la politique, Payot, 2012. (Hi ha traducció espanyola, Barcelona, ed. Deskontrol, 2014). J. Riba, 2017, *Jean-Marie Guyau : modernité et politique en crise permanente*, Paris, en prensa.
R. Koselleck, *Crítica y crisis*, Madrid, Trotta, 2007.
J. Rancière, *La méthode de la scene*, Paris, ed. Lignes, 2018.
M. Revault d'Allonnes, *La crise sans fin. Essai sur l'expérience moderne du temps*, Paris, du Seuil, 2012.
P. Ricoeur, «La crise est-elle un phénomène spécifiquement moderne?» Aquest text pertany a una conferència pronunciada a la Université de Neufchâtel l'any 1986.
W. Streeck, *Du temps achetée. La crise sans cesse ajournée du capitalisme démocratique*, Paris, Gallimard, 2014.
A. Touraine, *Après la crise*, Paris, ed. du Seuil, 2010.